

ETIK 3.0

Blindheder og visioner i tænkningen

DAN V. HIRSLUND

Teoretisk viden kan og skal afsløre det terræn, det fundament, som det hviler på.
(Lefebvre 2003:17)

På hvilke måder reflekterer faglige debatter i antropologien bredere politiske og økonomiske interesser? Spørgsmålet om relevansen af akademisk, herunder antropologisk, viden er kommet på den politiske dagsorden. Dette ses i en dansk kontekst gennem de seneste års øgede forsøg på at måle forskningens „impact“ på samfundet og formulere et nyt dannelsesbegreb.¹ Det ses også i en stramning af den finansielle styring af universiteterne gennem en gradvis omlægning af de offentlige bevillinger, så de i højere grad afspejler arbejdsmarkedets og de store fondes interesser (Wright & Ørberg 2017). Denne udvikling er ikke unik for Danmark eller for antropologien (Belfiore 2013), men følger en gradvis omlægning af universiteterne til konkurrerende miljøer i en international vidensøkonomi, hvor forsknings- og undervisningsprodukter kommerialiseres og kommodificeres (Stefan 2017). Dette har rejst og rejser fortsat komplicerede spørgsmål om, hvis interesser og perspektiver forskningen skal tilgodes, og dette udfordrer i særdeleshed antropologien, der har gjort loyalitet i forhold til felten til en kernedyd.

I denne artikel ønsker jeg at reflektere over, hvordan vores forskningsagendaer er indlejret i forskellige felter af interesser, og hvordan dette komplicerer samtalen om antropologiens „relevans“. Giver disse indlejringer af vidensproduktion anledning til blindheder, og er de i givet fald utilsigtede og måske uønskede? Og hvordan bliver antropologien bedre rustet til at være visionær om sin egen praksis, til at tage del i en samtale om, hvad det er for en verden, den beskriver? I takt med den politiske underlægning af universiteterne i forhold til eksterne interesser i kølvandet på universitetsreformen fra 2003 er relevans i en dansk kontekst blevet udlagt som et forhold til samfundet „uden for murene“, blandt andet gennem samarbejder med erhvervslivet eller via formidling af forskningsre-

sultater. Det har haft den uheldige følgevirkning, at interne akademiske procedurer – specielt metode og teori – er blevet friholdt fra en granskning af deres alliancer med stærke samfundsbårne interesser fra fx politisk eller industriel side og i forhold til både nationale og internationale fora. Der er dermed opstået en uformel konsensus i akademiske miljøer om, at faget er udfordret på grund af indblanding udefra, og at fagligheden bør beskyttes på forskellig vis. Mit formål i denne artikel er at vise, at det internt faglige ikke sådan lader sig udskille fra det omkringliggende felt af samfundsinteresser, og at vores fagtermer allerede afspejler en bredere interesseøkonomi.

For at kunne forstå og forholde sig til denne pluralistiske påvirkning af grundvilkårene for forskning kræves der en indbygget og vedvarende refleksion om videnspolitik i antropologien. Det er spørgsmål om, hvordan vores forsknings*felter* afspejler større diskursive konjunkturer, hvorledes vores *begreber* rammesætter den sociale virkelighed, og på hvilke måder vores *resultater* kan siges at alliere sig med dominerende interesser i den kontekst, vores forskningsviden cirkulerer i. Denne refleksion kan forstås som en etisk fordring i den aristoteliske minimale formulering af etik som videnskaben om god opførsel (Stanford Encyclopedia of Philosophy 2014). Antropologien har allerede et rigt begrebsapparat om etik, specifikt i forhold til „den gode opførsel“ i felten. Men der findes også en etik om antropologiens bredere fodafttryk qua den repræsentation af socialitet, som den er medskaber af. Hvilke billeder af og blik på verden er vi gennem vores professionelle praksis med til at skabe? Dette handler ikke om „forskning“ versus „anvendt“ antropologi, der er en anden repræsentation af forskellen mellem viden inden og uden for de akademiske mure. Det handler i stedet om det antropologiske begrebsapparat og dets måder at analysere den sociale verden på.

Etik som epistemologisk udfordring

Artiklen tager afsæt i mit eget ph.d.-projekt om vold, ungdom og politik i Nepal. Mit forskningsprojekt handlede om at forstå, hvilken rolle ungdom havde i legitimeringen af politiske forandringer, ved at kigge på processer omkring sociokulturel vold. Det var et projekt, der italesatte relationen mellem individer og det sociale rum, de befandt sig i. Sådan et perspektiv muliggør en samtale om individuelle, mikropolitiske aspekter af unges samfundspositioner i et begrebsunivers, hvor vold er et socialt fænomen, og mennesker qua deres handlekraft udøver „agens“. Det er således en læsning af det politiske felt, der stiller skarpt på, hvordan enkeltpersoner bidrager til og erfarer deres deltagelse i politiske processer. Men samtidig er det et perspektiv med indbyggede blindheder. Fordi fokuset for at forstå samfundsdynamik ligger i måden, hvorpå individer bliver integreret

i fællesskaber, levner det ikke meget plads til at medregne andre systematiske betingelser for udøvelsen af social agens. Det bliver fx svært at se, hvordan historiske relationer mellem sociale klasser påvirker de råderum, forskellige grupper har til at handle i, eller hvordan skift i politiske magtbalancer gør nogle politiske ideologier populære og andre upopulære.

Disse og mange andre „selvfølgeligheder“ og „blindheder“ påvirker naturligvis den viden, vi producerer, og indgår i et større regnskab om, hvad videnskaberne kan og ikke kan sige noget om. Min anke er ikke, at antropologien skal kunne sige noget om alle tænkelige fænomener, men at den tænker for smalt, når det drejer sig om de sociale fænomener, den faktisk observerer. Spørgsmålet om denne „smalhed“ – dens iscenesættelse, dens politik – bliver ekstra relevant, når det, vi beskæftiger os med, har stor bevågenhed, da vores konklusioner dermed får en samfundsåren autoritet.

Det, der er relevant for antropologien som fag – metode og teori, er ikke det samme som det, der er relevant vedrørende antropologien for offentligheden både hjemme og i felten. Det er en modsætning, der altid har udfordret faget, men i nogle perioder mere end andre. Det øgede fokus på antropologiens relevans som fag afspejler også den situation, at faget befinder sig i en periode – blandt andet i Danmark, men ikke kun her – hvor dets praksis er i tæt samarbejde med bredere vidensregimer, akademiske såvel som ikke akademiske. Dette ses fx i det historisk hurtige skift mod en antropologi, der er relevant for erhvervsinteresser både på et metodisk plan gennem udvikling af brugerundersøgelser og i opblomstringen af en antropologi om, for og i private virksomheder. Det tilfælde, jeg trækker frem her, er anderledes. Det drejer sig om, hvordan kernebegreber i faget – om dynamikken mellem individ og fællesskab, om voldens sociale natur og om betingelserne for agens – bliver medproducenter af et bestemt narrativ om „radikalisering“ som knyttet til individers sociale adfærd. Så længe antropologisk viden primært cirkulerer i en intern „forsknings“økonomi, er disse bredere spørgsmål om fagets viden „uden for murene“ muligvis mindre relevant. Men i en mere „åben“ økonomi i takt med vidensinstitutionernes tættere tilknytning til politiske dagsordener og erhvervsinteresser stiller det skærpede krav til, hvordan vi tænker og praktiserer faget. Det er ikke blot et spørgsmål om „formidling“ – en proces, der ses som værende et appendiks både tidsligt og fagligt til forskningsprocessen – men om „integration“, om, hvordan antropologien skal håndtere, at dets felter i højere grad end tidligere bliver samproduceret med ikke-akademiske institutioner og udenomsakademiske interesser. Etik kan blandt andet forstås som den refleksion i faget, der søger at bygge bro mellem antropologiens interne og eksterne relevans.

Det, jeg her kalder Etik 3.0, er et forsøg på at fortsætte en samtale, der har fulgt fagets udvikling, om, hvordan vi håndterer det faktum, at vores viden *ikke*

befinder sig i en lukket økonomi. Jeg trækker en tråd fra det, jeg kalder Etik 1.0, der søger at forklare, hvordan antropologisk viden er betinget af mødet med andre menneskers livsverdener og refleksionerne over dette møde (Hastrup & Ramløv 1989). Etik 2.0 kalder jeg den erfaring, at vores viden kan være „farlig“ i og for felten, og der har derfor udviklet sig en praksis for håndteringen af relationer i felten med henblik på at beskytte specielt vores „informanter“ mod konsekvenserne af vores forskning (Fluehr-Lobban 2002). Etik 3.0 tager denne udfordring et skridt videre og spørger, hvilke interesser vores forskning er indlejret i, og hvordan det afspejler sig i felt- og begrebsafgrænsninger. Det er derfor med afsæt i refleksionerne om, hvordan faget håndterer *viden*, at jeg lokaliserer og historiserer etikdiskussionen. Som Pat Caplan (2003) gør opmærksom på i sin gennemgang af antropologiens debatter om etik i USA siden 1960'erne, har antropologers forståelse af de etiske aspekter i deres arbejde været under løbende forandring og oftest som reaktion på konkrete erfaringer i samtiden. Diskussioner af etik kan derfor bedst forstås som værende i dialog med historien og som et situeret og partielt svar på nye faglige og politiske udfordringer. Etik 3.0 søger at begrebsliggøre udfordringen om forskningens indlejring i teoretiske paradigmer ved at åbne for spørgsmål om relationen mellem viden og magt: Hvordan knytter forskningsbegreber sig til overlappende, forskelligartede og ofte ikke-akademiske interesser? Hvordan sætter magtfulde begrebsøkonomier deres spor som analytiske optikker, hvis blindheder forbliver skjult eller implicit i forskningen og – som Lefebvre siger i det indledende citat – kommer til at udgøre en slags fundament for teoretisk viden?

Etik, i den forstand jeg anvender her, skal derfor ikke forstås inden for rammerne af den nyere antropologi om etik og moral (Mattingly 2012)² og heller ikke i den snævre metodiske problematisering af feltarbejdsrelationer, som har givet anledning til det etiske kodeks, den amerikanske antropologiforening (AAA) har udviklet igennem årene. Den forståelse af etik, jeg trækker på, er snarere den, som udviklede sig i 1970'ernes kritik af akademiske kategorier (se blandt andet Blackburn 1972), og som senere i antropologien førte til den velkendte repræsentationskrise. I sin bog *Orientalisme* fra 1978 formulerede Edward Said en fiktiv adskillelse mellem „ren“ og „politisk“ viden for at illustrere, hvordan tilsyneladende upolitiske romaner om Orienten ikke undslap en hegemonisk vestlig kulturel diskurs om de tidligere kolonier (Said 1995). Orientalismen var en fordrejning af den empiriske virkelighed gennem et sæt dominerende begrebslige perspektiver, men den fastholdt også repræsentationen af Mellempøsten og Mellempøsten i en ulige relation til Vesten som dets præmoderne alter ego. Opgøret med orientalismen var for Said et etisk anliggende, da denne misrepræsentation ikke bare var et epistemologisk problem – den var usand – men desuden udmøntede sig

som en magtmanifestation mellem forskellige regioner, som Said med palæstinensisk baggrund selv havde oplevet.

Det er denne dobbelthed i repræsentationen som både „fordrejet“ – eller partiel – og magtfuld, jeg ønsker at diskutere her, selv om paradigmerne i dag naturligvis ser anderledes ud. Etikbegrebet i denne historiske forståelse påkalder sig en refleksion om omfanget af akademisk viden som både paradigme og intervention. Det er derfor ikke blot forskningens praktiske afsmitning på sin felt, der er spørgsmålet, men hvordan teoretiske forståelser – som bærere af historiske og politiske *for*forståelser – folder sig ind i vores praksis som feltarbejdere og bliver medstiftere af de sandheder, vi repræsenterer i kraft af vores position som forskere. Mit anliggende her, i modsætning til Said, er således ikke at anfægte vestlige videnskabsparadigmer som specielt misrepræsenterende, ej heller som overdrevent magtfulde (Dirks 2004), men at debattere vores teoretiske rammers indlejretthed i institutionelle, faglige miljøer og i nationalpolitiske rammer, som påvirker de relationer, vi kan have med og omkring vores forskningsfelter. Vores etiske relationer til felten handler derfor ikke blot om konkrete møder med andre mennesker, men om konteksten for vores intervention som akademikere qua den viden, vi producerer og formidler til hinanden, tilbage til felten og til offentligheden.

Mit argument er, at dette handler om etik, fordi den akademiske viden, vi skaber, betinger vores relationer til og ud over felten. Vores „gode“ opførsel – i den aristoteliske forstand – er ikke blot et spørgsmål om, hvordan vi *behandler* andre mennesker, men også om, hvordan vi *repræsenterer* dem. Samtidig er det en overset eller glemt etik, der udmærket lader sig indskrive i forlængelsen af de nyere akademiske debatter om antropologiens etik, hvad enten disse har antropologiens kritiske potentiale for øje (Armbruster & Lærke 2008; Sanford & Angle-Ajani 2006) eller snarere søger at afdække de mange dilemmaer forbundet med at bedrive videnskab „mellem mennesker“ (Hastrup 2009). Men snarere end at trække grænserne op mellem disse forskellige og til tider modsatrettede blikke på, hvilken rolle antropologer kan eller bør have som fortalere for marginaliserede grupper eller global retfærdighed, er mit ærinde at vise skæbnefællesskabet mellem disse positioner, for så vidt som deres betingelser for at formulere kritik eller ny viden starter med en refleksion over anvendeligheden af deres begrebsapparat. Hvis vores viden allerede er partisk gennem valg af problemer, teorier, felter og formidlinger, ligger der så en etisk forpligtelse i at reflektere over og eventuelt problematisere disse dispositioner? Etik 3.0 – som jeg uddyber i artiklen – peger på det videnskabsteoretiske arbejde med at vise betingelserne for vores egen vidensproduktion for dermed at invitere til nye „åbninger“ i tænkningen. Det etiske engagement, jeg beskriver, er derfor af epistemologisk art.

Antropologiens empiriske felter

I maj 2008 påbegynder jeg et ph.d.-projekt om politisk aktivisme med et fokus på sammenhængen mellem ungdom, vold og mobilisering i konfliktsituationer. Rammesætningen af felten, som James Ferguson og Akhil Gupta (1997) har gjort opmærksom på, er først og fremmest en akademisk konstruktion, da den er et resultat af faglige interesser og specifikke begrebsliggørelser af det sociale rum. I mit tilfælde var der specielt tre antropologiske forskningsfelter, der havde indvirkning på, hvilket empirisk feltarbejdsfelt jeg fik skabt. Det første var den nyere antropologi om staten, der i forlængelse af 90'ernes tradition med at se på mikropolitisk formationer ønskede at udfordre sociologiens og politologiens arbejde (Tilly 1978). Antropologiens svar herpå, baseret på et ikonisk paper fra 1977 af historikeren Philip Abrams (Abrams 1988), var at *dekonstruere* staten som singular institution ved at vise dens fragmenterede suverænitæt (Hansen & Stepputat 2005; Lund 2006) sammenholdt med en paradoks forestilling om enhed (Hansen & Stepputat 2001) og den konstante produktion af marginer, hvor „staten“ mødte og forhandlede sin autoritet og legitimitet (Das & Poole 2004). Den anden forskningstradition, jeg trak på, var knyttet til den antropologiske udforskning af vold som et særegent socialt fænomen. I modsætning til den dominerende, juridiske, forståelse af vold som knyttet til verificerbare effekter på menneskets ydre og indre og i tillæg til den primært sociologiske afdækning af vold som både „symbolsk“ og „strukturel“ (Bourdieu 1991; Farmer 1997) var den nyere bølge af forskning i voldens antropologi interesseret i, hvordan vold var et fuldgældigt kulturelt fænomen på fod med religion og slægtskab. Vold har således sit eget sprog, endda „semiotik“ (Daniel 2004), kan være knyttet til ideologier (Kapferer 1997), men har også sit eget kulturelle rum (Jeganathan 2000) og kan blive rammen for nye sociale fællesskaber (Jensen, Buur & Stepputat 2007). Voldens antropologi, som David Riches beskrev det allerede i 1986, indeholder derfor en bevægelse mod at beskrive voldens væsen – hvordan den udøves, af hvem og hvorfor – frem for blot at se på den udefra, som „et vidne“ ville gøre det (Riches 1986:3). Her er et af de mest eksplicite link til religionsforskningen: Voldsforskningen er også først og fremmest interesseret i vold som „performance“, altså som ritualiseret udtryk.

Den sidste tradition, som satte rammen for det empiriske engagement, jeg var ved at forme, var den mere rodfæstede forståelse i antropologien af samfundsdynamik i spillet mellem individ og struktur. På grundlæggende måder er den antropologiske disciplin formet af netop denne konstruktion. Men gennem tiden har spørgsmålet om „struktur“ skiftet betydning – fra Durkheims moralske kollektiv (Durkheim 1964), over konkrete politiske og kulturelle institutioner i den tidligere politiske antropologi og slægtskabsforskningen til den marxistiske antropologis

flydende kapital- og kolonimagt – ligesom spørgsmålet om det humane subjekts selvstændighed og afgrænsning har haft varierende udtryk i forskellige paradigmer. Den foucaultianske magtforståelse, der blev paradigmatisk i antropologien omkring 1990 (Fox 1991), har vist sig overraskende stabil, og selv om den fra forskellige sider er under angreb i disse år (Latour 2005), har den formået at stadfæste det modstandsdygtige „agens“begreb, som har været dominerende inden for den politiske antropologi i snart flere årtier. „Agens“ har stadigvæk sådan en dominans i antropologien, at det som begreb kan undgås, men ikke afvises. Dets styrke ligger i, at det definerer magtrelationen mellem „individ“ og „struktur“, men på to præmisser, som forbliver implicite. For det første sker der en prioritering af individets historicitet, hvor analysen forbliver på spørgsmålet om personers udvikling, forandring og „erfaring“, mens „struktur“ træder i baggrunden som en „kontekst“. For det andet fokuseres magten til et dualistisk forhold mellem mennesker og systemer, hvilket tenderer til at reducere magt til et spørgsmål om kræfter, man lever med (kollaboration) eller imod (modstand).

Disse tre paradigmer bærer derfor på deres eget betydningskompleks og sætter en faglig ramme for, hvordan forståelser af vold, magt og politik kan blive til feltarbejdsfelter og omsættes til empirisk produktion. Hvilke former for operationaliseringer var mulige i forhold til en gennemførelse af sådan et projekt om aktivisme i Nepal, hvor mit feltarbejde blev lokaliseret? I 2008, hvor jeg begynder at planlægge feltarbejdet, er landet midt i en turbulent „transitions“periode fra en maoistisk oprørskrig, der først blev formelt afsluttet året forinden. Der har lige været afholdt de første valg i fredstid, og overraskende nok er maoisterne – som har deltaget aktivt i parlamentsvalget – blevet det største parti i en ny samlingsregering. Deres succes har dog ikke været uden kritikere. Internationale og lokale engelsksprogede medier klandrer maoisterne for stadigvæk at ville „kapre staten“ gennem voldelige aktioner, og sidstnævntes nye ungdomsparti – Young Communist League – fremhæves som eksempel herpå grundet kidnapninger og bandelignende straffeaktioner mod deres rivaler. Det er derfor en anspændt situation for det maoistiske parti, der skal navigere denne nye politiske kontekst på parlamentariske vilkår, samt for fredsprocessen som helhed, da konflikterne mellem de tidligere fjender på slagmarken lurer lige under overfladen. Jeg beslutter mig for at rette mit blik mod Young Communist League, der på mange måder befinder sig i krydsilden i den politiske overgang fra krigstid til fredstid, og samtidig indeholder det flere af de komponenter, jeg er på udkig efter i min teoretiske konstruktion af felten: vold som institutionaliseret og socialt fænomen, undersøgelser af staten fra marginen (et regerende, tidligere oprørspartis nystiftede ungdomsorganisation), relationen mellem individuelle aktivister og det politiske landskab samt det (for den postmoderne antropologi) større spørgsmål om samfundsdynamik ved at kigge på individuelle positioner og erfaringer.

Det er i denne analytiske bevægelse, at „ungdom“ tager konkret form som et særskilt vidensobjekt. De „unge“ i ungdomsbevægelsen står på ikonisk vis i udkanten af det etablerede: Som organisation er de på kanten af moderpartiet, som revolutionær bevægelse er de med til at påvirke og dermed omdefinere den politiske kultur (måske gennem vold?), og som „ungdom“ i Nepal er de på lignende fod med resten af Sydasien og endda hele det „globale Syd“ en del af et større generationsopgør i samfund under forandring. Maoisternes ungdomsparti synes derfor på afgørende måder at være en ideel case til at undersøge politisk forandring i forbindelse med overlappende kriser, hvor vold og ungdom fungerer både som kulturelle processer og regionale forståelsesrammer.

Med disse teoretiske positioner havde jeg nu en faglig forankring af mit forskningsfelt. Men det var, som jeg har indikeret, et felt fuldt af „blindheder“, fordi den forståelse af politisk aktivisme, jeg havde rammesat, var snævert knyttet til den antropologiske prioritering af individers praksis og erfaringer i alle de fagtraditioner, som jeg byggede på. Det resulterede i nogle meget specifikke „løsninger“ på de bredere spørgsmål, som projektet formulerede om transformation af ungdom og politik.

I forhold til ungdom blev det særligt ved at forstå unge aktivisters rolle i partiet og deres perspektiver på forandring, at jeg kunne teoretisere relationen mellem generation og politik. Her var ikke rigtig plads til at undersøge, hvilken rolle unge historisk havde haft som medlemmer af politiske grupperinger, eller hvordan „ungdom“ som gruppering stod i forhold til andre vigtige sociale grupperinger såsom klasse, etnicitet og regionale identiteter, ej heller hvem der egentlig havde interesse i, eller imod, „ungdom“ som emisk kategori. I forhold til spørgsmålet om politik skabte det individcentrerede fokus en blindhed over for, hvad der i virkeligheden var nyt, og hvad der var gammelt i denne transitionsperiode, hvor alle ønskede at være bærere af forandringspotentialer. Her kunne et blik fra marginen på staten måske hjælpe med at forstå helt specifikke forhandlinger af autoritet og legitimitet, men hvorvidt dette blot var nye eksempler på institutionaliserede konflikter, eller om grundlæggende forhandlinger af magt foregik i helt andre kontekster eller på helt andre niveauer, måtte forblive i det uvisse. Disse faglige spidsfindigheder pegede på andre usikkerheder i rammesætningen af felten: Selv om vold kunne være teoretisk interessant at undersøge, og selv om den fyldte meget i den nepalesiske offentlighed, var det så nødvendigvis vigtigt for at forstå, hvilken vej den politiske aktivisme bevægede sig? Og på trods af at jeg så på aktivismen, var det individfokus, som også udspringer af agensbegrebet, en blindgyde i forhold til at se på ideologisk motivation, der kræver en forståelse af kollektiv subjektivitet. Med andre ord behøvede jeg ikke at forstå, hvorfor den maoistiske bevægelse var populær, og hvilken rolle forestillinger om samfundsforandringer spillede, for at analysere politisk transformation. Dette påvirkede

samtidigt spørgsmålet om politisk mobilisering – altså hvorfor unge mennesker blev revolutionære under maoisternes faner. Fordi perspektivet på individers handling var fæstet i agensbegrebet, kom denne bredere politiske dynamik til at handle om hvilke interessekonflikter og -sammenfald, der eksisterede mellem aktivisterne og den politiske organisation. Der eksisterede i dette vokabular ikke en tilsvarende ramme for at forstå, hvordan mobilisering kunne udspringe af og relatere sig til observerbare samfundsforhold.

Sådanne spørgsmål er komplicerede og snørklede, fordi akademisk viden er knudret og bøvlet. Men denne kompleksitet er ikke bare spørgsmål om løbende valg og fravalg, om individuelle strategier og tilpasninger til felten. Der er også et spørgsmål om relationen mellem teori, metode og etik. Hvis teorier og metoder er forskellige former for værktøjer, der hjælper os med at afdække de områder, vi søger svar på, er de til gengæld ikke fyldestgørende, når vi skal svare på, *hvorfor* vi er interesseret i dette eller hint emne, og *hvordan* denne viden kan være nyttig. Og hvis vi glemmer løbende at stille disse spørgsmål, er der andre, som gør det for os frem for med os. Så hvis de fagspecifikke konstruktioner af felten kan føre til blindheder – legitime spørgsmål til vores viden, som vi ikke er opmærksomme på – kræver det etiske arbejde også en bredere refleksion om vores forskningsfelter, der rækker ud over spørgsmål om valg af teori.

Forskningen i radikalisering og ungdom

Ud over at være en udfordring relateret til den begrebsmæssige afgrænsning af forskningens domæne kan forskningens indlejring i bredere vidensregimer være en ekstra hæmsko i forhold til transparens i forhold til, hvilken viden akademisk arbejde producerer og med hvilke formål. I mit tilfælde har jeg kunnet få øje på to væsentlige rammer, den ene relateret til felten og primært knyttet til konflikter blandt eliten,³ den anden knyttet til politiske transformationer i Danmark med mere direkte konsekvens for vidensgenerering i akademiske miljøer. Her vil jeg kun beskæftige mig med sidstnævnte problematik, da den er mest generaliserbar i forhold til diskussionen om antropologisk etik, og fordi den har haft større indflydelse på det begrebsmæssige niveau. Som led i den danske stats indtræden i de militære konflikter i Mellemøsten og fremkomsten af transnational terrorisme som det nye fjendebillede får forskningen i radikalisering og herunder ungdomsradikalisering et gevaldigt løft. På relativt kort tid vokser termen radikalisering frem i offentligheden med tæt tilknytning til „den muslimske anden“ og får, som Henrik Vigh og Steffen Jensen skriver, en nærmest „spøgesesagtig“ kvalitet:

Begrebet radikal har opnået en fascinerende plads i vestlig offentlig og politisk diskurs i løbet af de sidste årtier. Meget af dette er relateret til ideen om den

radikale som en gådefuld kropsliggørelse af nutidige politiske modsætninger i form af en Islamisk Anden [...] Som en spektral tilstedeværelse – en figur og kraft, hvis tilstedeværelse er uklar, men hvis forestillede fremtidige intentioner og effekter bliver set som truende – har den radikale næsten opnået en spøgelsesagtig tilstedeværelse og er blevet projekteret ind i en række forskellige positioner og processer på tværs af sociale, religiøse og politiske domæner (Vigh & Jensen 2018; min oversættelse, DH).

Selv er jeg finansieret af Det Frie Forskningsråd med et kollektivt projekt, der imødekommer denne, blandt andet danske, politiske udfordring med at identificere den nye trussel, og som bærer titlen „The Violent Organization of Political Youth“. Selv om projektet ikke på dette overordnede niveau handler om frygten for islam, er der på det begrebsmæssige niveau en kongruens mellem en individualiseret og „spøgelsesagtig“ forståelse af det „radikale“ og den tilsvarende individfokuserede og politisk ambivalente begrebsliggørelse gennem termen „radikalisering“. Projektet forankres i første omgang hos det daværende Rehabiliterings- og Forskningscenter for Torturofre (RCT, nu DIGNITY), hvor der i forskningsafdelingen er en klynge, som specifikt undersøger, hvad der skaber „bøddler“. Tilgangen her er dialektisk. For en organisation, der primært beskæftiger sig med ofre (for tortur), er det relevant at forstå, hvordan modsatte positioner som bøddel og offer kan overlape og især hos unge mænd, der er specielt i fokus i den forskningsgruppe, som jeg sidder i. RCT har således, som en ngo, der beskæftiger sig med at reparere og dæmme op for systematiseret vold begået af individer, en særlig interesse i at forstå, hvordan specifikke institutioner sanktionerer tortur og anden voldelig adfærd.

Det kollektive forskningsprojekt om „voldelige unge“, som det hurtigt omdøbes til af fagfæller, lægger sig i slipstrømmen af den politiske dagsorden med at forstå, hvad der skaber radikalitet, og er et komparativt studie i de mangeartede kulturelle dynamikker, igennem hvilke unge lader sig mobilisere ind i voldelige sociopolitiske bevægelser. Den disciplinære udfordring består i at holde fast i en eksplorativ tilgang til radikaliseringsprocesser og dermed transformere den offentlige forståelse af radikaliseringsens „spektrale tilstedeværelse“ til mere håndgribelige begreber. Dermed opstår en epistemologisk kløft med de videnskabelige discipliner på den ene side, der – som Tobias Gemmerli forklarer – ønsker „at holde spørgsmålet åbent og tilgå [radikalisering] med videnskabelighed og metodisk nysgerrighed og stringens“, mens „politikken“ på sin side „ønsker at afgøre spørgsmålet en gang for alle for at sikre et fundament at arbejde ud fra“ (Gemmerli 2014:8).

I praksis er denne adskillelse nok lidt sværere at opretholde. Selv om forskningen i radikaliserings har afstedkommet mange interessante teoretiske debatter, er feltet kendetegnet, som Gemmerli også forklarer, af en „videnskabelig ka-

kofoni“, der vidner om de komplikationer, der følger af at oversætte politiske dagsordener til forskningsagendaer. Arun Kundnani har således dokumenteret, hvordan diffusionen af radikaliseringsoptikken fra politisk hold har resulteret i snævre begrebsliggørelser af politisk ekstremisme og nye former for „eksper-tise“ (Kundnani 2009). Men i det projekt, jeg var del af, var der snarere tale om, at der udviklede sig en *alliance* mellem den politiske insisteren på radikalisme og det antropologiske perspektiv på politik og vold som knyttet til agensbegrebet og med en stærk fokus på individualitet. Det var i dette „møde“ mellem statsstrategier og forskningsoptikker, at forskningen i radikalisering kunne blive grundlag for solid og vedvarende akademisk vidensgenerering frem for blot et politisk opdrag, der resulterede i overfladisk vidensproduktion.

Selv om forskningen i radikalisering således har afstedkommet produktive og interessante debatter – om voldens natur, om, hvad der konstituerer politiske rum, eller hvordan man kan forstå mobilisering – ligger udfordringen ikke direkte i det, som bliver forstået, men snarere i alt det, som forbliver ubelyst. I sådan en radikalitetsoptik bliver vi fx klogere på, hvordan mennesker allierer sig med politiske bevægelser og overskrider grænserne for, hvad der i en given kontekst betragtes som legitim adfærd. Men vi undlader samtidig at se på de bagvedliggende årsager til, at nye typer vold bliver populariseret, eller hvorfor lige netop ungdommen bliver genstand for denne (politiske og disciplinære) opmærksomhed, eller sågar hvorfor stater går i krig og ændrer betingelserne for det politiske felt.

Denne strukturelle blindhed, som ligger i radikaliseringsforskningen, er blevet styrket gennem den måde, ungdom på samme tid er blevet genstand for negativ politisk opmærksomhed, og som til trods for forsøg på at holde „politikken“ og det faglige adskilt ligeledes har sat sine spor i det videnskabelige arbejde. Dette er en kompliceret diskussion, der ikke kan foldes fyldestgørende ud her, men forskning i „ungdom“ har fra forskellige perspektiver kritiseret den statiske forståelse af unge som forstået ud fra et generationsperspektiv (Christiansen, Vigh & Utas 2006; France & Roberts 2014) og påpeget overlappet mellem politiske interesser i „urban kontrol“ med arbejdsløse unge og væksten i studier af „ansættelighed“ (Crisp & Powell 2016). Det tyder på en mulig sammenhæng mellem en politisk problematisering af (utilpassede) unge og et øget fokus på ungdom i forskningen. I givet fald er der en historisk parallel til dette i 60’ernes opblomstring af kulturstudierne i Birmingham under Stuart Hall, der også her var svar på en ny frygt for de unges oprør mod sociale og politiske autoriteter. Den danske ungdomsforskning (se fx Jensen 2011; Sørensen & Pless 2015; Katznelson et al. 2015) står måske ligeledes i et kompliceret magtforhold til europæiske statters kamp om at kontrollere en offentligt frygt gennem en begrebsmæssig rammesætning af, hvilke problemer vi bør beskæftige os med?⁴

Både radikaliserings- og ungdomsforskningen bliver således medproducenter af et narrativ om konflikter i samfundet, der sætter individuelle perspektiver og strategier i fokus, og som teoretiserer unges „utilpassethed“ og voldelige opførsel som rationelle (for)svar i tilspidsede situationer. Et muligt resultat, som jeg selv erfarede, er, at vold som radikaliserings af individer bliver en diskursiv spændetrøje og afstedkommer en konceptuel blindhed, der trækker sine spor helt ud i de yderste led af vores forskningsprojekter, hvor vi leder efter vold og aktivt søger at forbinde dette til unge mennesker. I mit ph.d.-projekt skete denne akademiske bevægelse på tre niveauer. Først i forbindelse med feltafgrænsningen og valget af Young Communist League som en „voldelig“ bevægelse i „marginen“ af staten. Dernæst skete afgrænsningen metodisk i valg af informanter (de unge aktivister i en „voldelig“ organisation). I tredje omgang blev vold rammesættende for det teoretiske stillads i min ph.d.-afhandling. Her iscenesatte jeg de unge aktivister i Young Communist League som „agenterne“ for en ny og mere voldelig form for politik gennem ideen om opofrelse og selvopofrelse. Denne analytiske rammesætning af volden som socialt fænomen var på sin vis en udfordring til radikaliseringsbegrebet – aktivisternes agens var ikke selvstændig, men foldet dybt ind i ideologiske og institutionelle strukturer – og alligevel blev det til en fortælling om politik, konflikt og revolution gennem et perspektiv på unges voldelige adfærd. „Hvis man har en hammer,“ er der et gammelt ordsprog, der forudsiger, „så ligner alle problemer søm, der skal slås i.“

I et større perspektiv udmønter denne snæverhed i forskningen, baseret som her på uudtalte alliancer med bevillingsgiverne, sig derfor i et reelt vidensstab. Når sådanne alliancestrukturer bliver systematiserede, kan der være tale om misinformation. I alle tilfælde stiller det grundlæggende spørgsmål til fagets uafhængighed, eller snarere hvordan dets forskellige (nødvendige?) indlejringer i politiske interessefelter skal og kan håndteres. Som Edward Saids kritik viste, kan civilisationsdiskurser blive så dominerende, at de bliver umulige at undgå. Den politiske kamp i Europa for at udkrystallisere et fjendskab mellem Europa og islam frembåret af en „terrorist“konfrontation, hvis akademiske pendant er studier af radikaliserings, er blevet så dominerende en diskurs, at den har en hegemonisk afsmitning på alle forskningsfelter, der beskæftiger sig med politiske konflikter. På forskningsgangene i disse år cirkulerer en bittersød vittighed blandt kolleger: Hvis man får afvist en forskningsansøgning til de statslige råd, kan man blot tilføje ordet „muslim“ eller „islam“ i titlen, og så er man sikker på at få penge!

I resten af artiklen skitserer jeg en teoretisk forståelse af en etik, der tager favntag med den automatisering af begrebsudviklingen, hvorved samfundsmæssige „problemer“ og analytiske „løsninger“ bliver relateret lineært til hinanden.⁵ Dette gør jeg ved først at diskutere eksisterende etiske begreber i antropologien

for dernæst at diskutere et udvidet etikbegreb, der indeholder refleksioner om „blindheder“ og „visioner“ i det videnskabelige arbejde.

Etik i antropologien

Den epistemologiske dialektik, relationen mellem viden om verden og viden i verden, har en bestemt form for historik, der udfolder sig omkring konstante positionsskift (Hastrup 1995). Fokus her ligger på Antropologen med stort A. Det er hendes problem med vidensdannelse, vi følger: hvordan hun træder ind og ud af forskellige roller, tvinger sine begreber ind i sin felt og lader dem blive kommenteret på, trækker nye ideer med ud og kaster dem tilbage til det akademiske miljø. Det er en kantiansk dialektik, der skaber denne viden i en konstant forhandling mellem modsætninger: inde i og uden for mennesket, i felten og hjemme, „etic“ versus „emic“ (Headland et al. 1990). Det er antropologens egen historicitet, vi interesserer os for.

Denne etik kerer sig om positioner, især i forhold til feltarbejdet, fordi viden passerer gennem mennesker, gennem deres relationer, og bliver til teori ved hjælp af kontinuerlige abstraktioner og (gen)iscenesættelser af det etnografiske „objekt“, endnu en (nødvendig) abstraktion. Det er altså en epistemologisk etik, der har teoridannelsen som sit formål og antropologen og dennes relationer som sit transitoriske element. Selv om vi er vant til at italesætte dette arbejde som grundstenen i den antropologiske videnskab, giver det mening her at omtale dette perspektiv som etik, eftersom det har refleksionen over relationen mellem mennesker som sit objekt. Det er i mødet med andre mennesker, vi bliver udfordret til at gentænke betingelserne for vores egen væren-i-verden, og heraf fødes den analytiske undren, der skal blive til autoriseret antropologisk viden. Den etiske fordring fødes så at sige i antropologiens centrale maskinrum, og det er derfor, jeg kalder den Etik 1.0.

Til denne epistemologiske etik knytter sig en feltarbejdetik. For så vidt som det relationelle er en betingelse for den antropologiske mission, vokser de relationelle paradokser i takt med nye former for feltarbejde, og de vokser til tider eksplosivt. Carolyn Nordstrom og Antonius Robbins antologi *Fieldwork Under Fire* (Nordstrom & Robben 1995) indeholder blændende diskussioner af, hvordan man fx forholder sig til sin ubevidste fascination af veluddannede og brutale statsmænd, hvis charmerende genfortællinger af en voldelig historie risikerer at forføre etnografen. Dennis Rodgers, en amerikansk antropolog, der har arbejdet med bander i Nicaragua, tog den ekstreme konsekvens af denne positioneringslogik og valgte for en periode at blive aktivt bandemedlem, både for at kunne overleve i en meget voldelig felt, og fordi samfundet var så polariseret, at en

tydelig positionering ifølge Rodgers selv var påkrævet for at skabe etnografiske data (Rodgers 2007). I vores etnografiske arbejde bliver vi nødvendigvis kollaboratører på de betingelser, felten stiller os. På samme måde har Carolyn Nordstrom (1997) vist os, hvor tæt forbundne de analytiske og empiriske rum er i konflikt-samfund, hvor antropologers begrænsede og meget ydmyge positioner giver dem et fragmenteret og kontekstspecifikt blik på felten, og hvordan dette skaber en genreudfordring, når vi skal repræsentere livet i krigszoner. Det har åbnet for en debat om etik, der fokuserer på vores relationelle indlejring og de begrænsninger, det lægger på vores kapacitet til analytisk at favne de samfund, vi studerer. Ligesom informanternes bliver vores blik også mere fragmenteret, så at sige.

I denne sekundære etiske fordring er det altså tydeligt, at vi bliver nødt til at forstå vores egen metodiske position i felten som en samtidig epistemologisk position. Den tillader os at se bestemte aspekter og holder andre skjulte. Den hastrupske universelle metode (Etik 1.0) er blevet suppleret med en partikulær positionering (Etik 2.0), hvor teorien vokser organisk ud af de konkrete relationer, vi indgår i, frem for i en universel dialektik mellem episteme og etnografi. Vi er blevet mere „grounded“, eller, som Meskell og Pells udtrykker det, skal antropologer – og antropologien – ses som „indlejret“ i skiftende felter (Meskell & Pels 2005). Etik 2.0 var sammenfaldende med den postmoderne bølge i antropologien, der interesserede sig for kulturel kompleksitet (Liep & Olwig 1994) og flertydighed i positioner og fortolkninger. I en dansk kontekst fik faget en opblomstring med en fordobling af studenteroptaget fra 1994, og i forhold til Danmarks nye internationale rolle i bekæmpelse af fattigdom og den globale udviklingsindustri åbnede der sig et felt for antropologien, hvor den kunne gøre sig relevant for danske udenrigspolitiske interesser. 1990'erne så også en antropologi, der begyndte at kere sig om migrationsproblematikker i Danmark samt de nye konflikter i Europa, der fulgte i kølvandet på murens fald, specifikt Balkan-krigene og forandringerne i de postsocialistiske stater. Antropologien forblev dog på den „pæne“ side af konflikten og koncentrerede sig om dens ofre og deres integrations- og reintegrationsprocesser i fredstid frem for at se på voldsudøverne og magtens netværk. Det er sigende, så anderledes billedet er i dag, hvor en ny generation af antropologer studerer aktive konfliktområder, har fulgt flygtninge på deres farefulde færd mod Europa eller konkret undersøger militære institutioner. Selv om der kan være mange grunde til antropologiens nye veje, afspejler det også en generel forandring af det politiske rum, hvori den danske stat er aktiv. Billedet er ikke entydigt, forløbene ej heller parallelle, men det er dog næppe nogen tilfældighed, at både den danske stat og danske antropologer i løbet af de seneste 20 års tid er gået fra at kere sig om udvikling og udviklingsproblematikker til at fokusere på vold og konflikt.

Etik 2.0 har på trods af sin finurlige forståelse af indlejring – eller måske netop på grund heraf – ikke noget sprog til at italesætte disse makrosociologiske relationer mellem politisk historie og faglige præferencer. De kan inkorporeres som „kontekst“, men de har svært ved at finde plads i fagets maskinrum: der, hvor vi designer projekter, udvælger felter, bringer teori ind og leder efter systematiske svar. Men hvorfor er det vigtigt? Den amerikanske antropologi, lokaliseret i et af klodens mest magtfulde regimer, har gang på gang befundet sig i en position som håndlanger for bevillingshaveres økonomiske og/eller politiske interesser, især i forbindelse med antropologers deltagelse i krigsoperationer (Fluehr-Lobban 2002). Det har været medvirkende til et meget heterogent landskab for antropologiens positionering og en kompliceret stillingtagen til, hvilke roller antropologer kan og bør have både i forhold til offentligheden („public anthropology“), politiske mærkesager („engaged anthropology“) og underprivilegerede samfundsgrupper („anthropological advocacy“).

Etik 3.0

Måske er turen nu kommet til, at dansk antropologi også i højere grad inkorporerer sådanne etiske diskussioner om sin videnskabelige praksis og den antropologiske videns relevans og „impact“ i alle aspekter af arbejdet (se Mahmood 2012; Hale 2006; Angel-Ajani 2006; Lamphere 2003): fra teori- og feltvalg til spørgsmålet om lokalt ejerskab til projekter og den forståelsesramme, som vores undersøgelser er med til at etablere.⁶ Etik 2.0 har fordret en samtale om undersøgelsesdesign, men herved forbliver etikdebatten på et teknisk niveau, idet det grundlæggende handler om at tilpasse feltmetoder, mens teoriens magt bliver friholdt. Den haitianske antropolog Michel Trouillot er en af de antropologer, der har søgt at udfordre en forståelse af fagbegrebers neutralitet gennem en opmærksomhed på konteksten for brugen af begreber, det, han kalder „deployment“. For „begrebsliggørelser,“ som Trouillot forklarer (2003:98; min oversættelse, DH) „bliver kun fuldt meningsfulde i forhold til deres anvendelse [deployment].“

I sit essay om antropologiens kulturforståelse (ibid.) trækker Trouillot os igennem en kompliceret analyse af, hvordan de skiftende analytiske nuancer i begrebsliggørelsen af kultur følger skiftende kontekster for disciplinen. Det er i denne sammenhæng, vi skal forstå Trouillots brug af ordet „deployment“, anvendelse. „Deployment“ handler ikke om, hvordan akademiske debatter bliver oversat til politiske eller folkelige forståelser, der er et af de klassiske dilemmaer i antropologisk vidensproduktion. Dette ofte iscenesatte „møde“ mellem forskningen og den politiske og sociale virkelighed uden for akademiske cirkler resulterer nogle gange i en modreaktion: et ønske om at beskytte den institutionelle be-

grebsforståelse, så den ikke bliver populariseret (Furedi 2001). Men det er ikke Trouillots pointe. Hans pointe er, at vores interne debatter om og brug af begreber allerede er del af en større vidensøkonomi, som ikke kun foregår i akademiske cirkler, men som implicerer private og offentlige institutioner med helt andre interesser. Vi „deployer“, eller anvender, vores begreber, når vi flytter dem fra publikationer til vores projektansøgninger, når vi oversætter dem til metoder i vores feltarbejde, når vi rapporterer på vores resultater, og når vi på ny teoriudvikler. Selv i denne tilsyneladende lukkede økonomi er vores vidensproduktion en del af betingelserne for finansiering til bestemte typer projekter, kollegers interesse for bestemte emner, forlags satsninger på nogle forskningsområder og, naturligvis, de konkrete former for feedback, vi møder i felten i vores forsøg på at skabe en resonans mellem observationer og begreber.

Vi kan altså ikke isolere selv de mest sofistikerede teoretiske diskussioner fra ikke-akademisk indflydelse. Trouillots genealogiske udfordring af kulturbegrebet gjorde det muligt at identificere en sammenhæng mellem skiftende samfundsmæssige prioriteringer og fagets debatter. Men dette er en sammenhæng, der ofte forbliver skjult. Det er denne type kritisk årvågenhed i forhold til teoridannelse, jeg identificerer som Etik 3.0. Det er altid lettere at foretage kritiske interventioner i et historisk lys. Trouillots kritik, ligesom Richard Fox' i *Recapturing Anthropology* (1991), der gjorde op med flere af antropologiens grundbegreber, tog form i kølvandet på en generel udfordring af antropologiens repræsentative autoritet. Det er en karakteristik ved paradigmer, at de bliver normative, hvilket gør det særdeles kompliceret at opdage deres indlejring i mere generelle historiske processer. Sådanne forsøg på epistemologisk kritik vil ofte blive afvist som „irrelevante“, „uvidenskabelige“ eller måske – med lidt held, for det viser, at man har ramt en nerve – som „provokerende“. Med tiden bliver de måske selv et nyt paradigme, som formår at dække over nye alliancer mellem akademisk vidensproduktion og magtfulde interesser uden for murene. De etiske retningslinjer fra den amerikanske antropologforening (AAA 2012) – som er blevet grundigt indarbejdet i vores metodiske planlægning – skal netop sikre mod en negativ indflydelse på vores felter, selv når vi ikke umiddelbart kan få øje på et problem. Denne model følger en kontraktantropologi, hvor vi selv og vores informanter bliver juridiske subjekter, der skal underskrive aftaler og forholde sig til hinanden som partnere; heraf det nye begreb „interlocutors“, samtalepartnere. Den etiske løsning bliver dermed del af en dominerende form for politisk relation mellem institutioner og individer, „juridiseringen“, der ikke helt irrelevant kan forbindes med udviklingen i de kriseramte vestlige demokratier, der bevæger sig mod en mere teknokratisk nedskæringspolitik (Blyth 2013) baseret på kontrakter.

Selv vores forsøg på at sikre vores forskningspraksis mod magtmisbrug ender derfor samtidig med at reproducere bestemte modeller for politisk kultur.

Trouillots etik åbner op for en bredere kontekstualisering af vores akademiske arbejde, der muliggør en samtale om begrebers indlejring og derfor også om konsekvenserne af vores analyser. Det handler derfor om teoretiske begrebers potentialer til at påvirke vidensproduktion mere generelt. Vi ved, at teoridannelse er en generaliseringsproces, der skaber modeller gennem komparationer og en bevægelse væk fra specifikke observationer (Ortner 1984). I sidste instans, implicit eller eksplicit, bidrager vores modeller til en viden om verden og om mennesket. Hvis vi samtidig accepterer, at denne viden ikke blot aldrig er objektiv – dette var pointen fra Etik 2.0 – men også, at den aldrig er uskyldig – den er allerede allieret med forskellige, ofte dominerende, interesser – følger det så ikke, at vores forskning altid har et politisk udtryk, politik her forstået som interessebaseret viden, en viden med et (eller flere) projekt(er)? Denne interesse er sjældent eksplicit – undtagen i ren fortalervirksomhed, og derfor møder denne praksis også så hård kritik – og det er en interesse med flere lag af agendaer, der flyder ind og ud af hinanden, og som vi instinktivt prøver at navigere mellem i vores forskningsarbejde.

Men nogle interesser er lettere at få øje på end andre. Det er fx let nok at se, at vores felter ofte syder af konfliktfyldte interesser, hvori antropologen – og dennes adgang til magtfulde (vestlige) institutioner – også indgår som en brik. Det er derfor, Etik 1.0 og Etik 2.0 er så vigtige, eftersom de fokuserer på dette møde og denne vidensgenerationspraksis. Det er til gengæld væsentligt sværere at få øje på, hvad ens intervention har af konsekvenser for begrebsliggørelsen af de sociale og politiske rum, vi arbejder i, samt hvilke interesser vi støtter eller udfordrer i repræsentationen af vores respektive felter over for hinanden og for offentligheden. Vores forskningsdiskussioner er allerede bærere af interesser, ikke nødvendigvis vores egne, og dette gør det umuligt at isolere videnskabelig praksis fra politiske og andre interesser. Samtidig med at vi forfølger specialiserede forskningsinteresser, er vi også „transportører“ af magt, jf. Michel Foucaults analyse af subjekter som „conduits of power“ (Stickers 2009:51). Etikens fornemste opgave er at kradse hul i vores redskabers autoritative overflade, finde deres genealogier frem og skabe en forståelse af, hvordan de agerer i verden, så vi kan blive bevidste om vores egen forsknings forudsætninger og virkninger.

Blinde felter

Antropologer holder af at (re)præsentere deres etnografi som noget, der vokser op nedefra og udspringer af felterfaringen. Men som den epistemologiske dialektik viser, er dette i grunden en illusion. Allerede i vores definition af, hvad der udgør et egnet felt, har vi foretaget en emne- og regionsafgrænsning, der blandt andet

udspringer af de akademiske institutioners perspektiver. Denne afhængighed af eller navlestreng til større og ofte fjerne institutionelle miljøer fortsætter gennem den epistemologiske dialektik, igennem hvilken vi tager beslutninger om, hvad og hvem der skal indsamles data på. Ideen om deduktive versus induktive forskningstraditioner maskerer vores konstante afhængighed af historiske forforståelser, institutionelle prioriteter og politiske agendaer, alle ofte flertydige, der bogstavelig talt følger med os, gennem os, i felten og generer en „kompromitteret“ dataproduktion, der ikke blot kan forstås som værende induktiv. Dette er muligvis et udtryk for en etisk individualisme: Ligesom den metodiske individualisme overdrevent ekstrapolerer fra vores interaktion med individer i feltarbejds-situationen og analytisk nedprioriterer de historiske og strukturelle betingelser for samfunds udfoldelse, er der en risiko for, at vores feltarbejds erfaring – „jeg gjorde det alene, det var mit feltarbejde“ – også misrepræsenterer de netværk af indflydelser, som vi og vores projekter allerede er indlejret i.

Jeg har argumenteret for, at en etisk antropologi (Etik 3.0) bør være kritisk over for sin egen epistemologiske historik: Hvorfor tror vi det, vi tror om felten, hvorfra stammer de begreber, vi har med os i bagagen, og hvilke „bundter af interesser“ afspejler de? Jeg har også antydnet, at antropologien er forpligtet på en bredt forankret sandhed, som udspringer af den indsigt og magt, som akademisk viden har i konkrete kontekster. Men hvordan arbejdes der videnskabsteoretisk med disse etiske spørgsmål?

Hvis begreber er epistemologiske objekter – fikspunkter, som viden cirkulerer omkring og knytter sig til – beskriver de også felter eller nye rum, der åbnes i og omkring teoretiseringsprocessen. Men felter er ikke bare „ikke uskyldige“, det vil sige gennemvædet af overlappende magtrelationer. De producerer også en bestemt type blindhed: blinde felter. Vi bevæger os derfor fra problemet om relationer i felten, hvoraf etikbegrebet udspringer, til sammenhængen mellem begreber og vidensproduktion. Jeg har talt meget om epistemologisk magt, men akademiske begrebers politiske økonomi er også underlagt en abstrakt „visuel“ magt, visionsfelter. Begrebers rejse i vidensøkonomien kan beskrives som visuelle felter, der oplyses, mens andre bliver lukket ned, henlagt i mørke. Viden er selektiv, og vores blikke fanger kun lyskeglerne, men har svært ved at se ind i det uoplyste. Ja, vi glemmer sågar, at disse andre felter eksisterer, og vi kan ledes til at tro, at verden ophører dér, hvor vores lyskegle ikke længere kan nå.

Fra sin egen erfaring med at nedbryde forforståelsen i byudviklingslitteraturen i 1960'erne lancerede geografen Henri Lefebvre ideen om „blinde felter“. Tænkningen, forklarede Lefebvre, var fanget i en epoke, der var industriel, men han prøvede at begribe et fænomen, der var postindustrielt:

Mellem felter, der er regioner af kraft og konflikt, er der blinde felter. Disse er ikke blot mørke og uklare, dårligt udforskede. De er blinde i den forstand, at der er et blindt punkt på retinaen, i centret – og negationen – af synet. Et paradoks. Øjet ser ikke, det har brug for et spejl. Synets center kan ikke se og ved ikke, at det er blindt. Breder disse paradokser sig også til tænkningen, til opmærksomhed, til viden? (Lefebvre 2003:29; min oversættelse, DH).

Lefebvres problem er måske i virkeligheden et vidensparadoks: Hvordan ser vi hullerne i vores egen viden? Formuleret sådan er refleksionen over perspektiveret blindhed nok mest anvendelig som en generaliseret model over relationen mellem viden og vision: at viden, specielt som begreber og dele af paradigmer, kommer med sine egne indbyggede blindheder. Lefebvre forklarer i forlængelse af ovenstående citat, at blinde felter ikke er et spørgsmål om „manglende uddannelse“, men om „tillukning [occlusion]. Vi ser ting ufuldstændigt“ (op.cit.29; min oversættelse, DH). Etymologien i ordet „occlusion“ giver et yderligere fingerpeg om de visuelle komplikationer forbundet med perspektiveret blindhed. „Occlusion“ stammer fra det latinske ord „occludere“, der betyder at lukke til eller obstruere. Forstavelsen „oc“ er en grammatisk form af „ob“, der typisk henviser til noget, som er i vejen („obstruction“). Vi har altså at gøre med en tillukning, der er i vejen. Det vil sige, at det ikke bare er det visuelle mørke, der udgør problemet (det blinde felt), men ligeså afspærringen foran mørket. Blinde felter er således oppebåret både af uvidenhed og forhindringer. Denne læsning giver forståelsen af begrebers magt en ekstra, lidt uhyggelig, dimension: Der er noget, der er uoplyst, men det er samtidig gemt væk bag en afspærring. Ikke noget under, at forsøg på at bryde de blinde felter åbne møder modstand. Måske er modstand, friktion, et uvilkårligt vilkår for en etisk antropologi i den kritiske ånd, jeg har forsøgt at beskrive her?

Teori som poetisk teknologi

I sin bog *The Utopia of Rules* tilbyder den amerikanske antropolog David Graeber (2016) en opdateret analyse af den stigende bureaukratisering af vestlige samfund. På overfladen ligner dette en pendant til James Scotts *Seeing Like a State* (1998), der kritiserede staters topstyrede, rationelle planlægningsapparater for at ødelægge kulturelle og økologiske nicher gennem en vidensøkonomi, der er universel, upersonlig, præcis og monolitisk. I modsætning hertil stiller Scott den kulturelt bundne viden, „metis“ (fra græsk og betyder intelligens), der er omskiftelig og konstant tilpasser sig et uforudsigeligt miljø. Scotts bog er en hyldest til denne præindustrielle bondesamfundslogik mod en homogeniserende statsmagt. Men selv om både Scott og Graeber er inspireret af anarkistisk filosofi, er Graebers

projekt mere tvetydigt. På den ene side er hele bogen, som Scotts, et oprør mod, hvad han kalder „den totale bureaukratiserings æra“, og som han identificerer med en hyperintensiveret stat-marked-alliance, der har spredt sig fra USA til store dele af verden i de seneste årtier.

Men Graebers bog er også en fortælling om en anden slags bureaukratisk logik, der ikke er selvforstærkende og profitstyret, men derimod er visionær. Samtidig med at Graeber afviser den intensiverede og outsourcete infiltrering af administration på alle samfundsniveauer, hylder han (især) tidligere tiders revolutionære teknologiske landvindinger: bygningen af de ægyptiske pyramider, udviklingen af det tyske postvæsen og sovjetadministrationens forsøg med at udvikle en bakterie, der kunne bekæmpe hungersnød globalt. Den sovjetiske administration var også et bureaukrati, men det var „bureaukrater, der turde drømme fantastiske [„astounding“] drømme“ (Graeber 2016:123). Graeber kalder konturerne af denne visionære administration for poetisk teknologi:

Med poetiske teknologier refererer jeg til brugen af rationelle, tekniske og bureaukratiske midler til at realisere vilde og umulige fantasier. Poetiske teknologier i denne betydning er lige så gamle som civilisationen. De kunne endda siges at gå forud for komplekse maskiner [...] Hvad vi har nu, er det modsatte. Det er ikke, fordi der ikke længere bliver opfordret til vision, kreativitet og vilde fantasier. Men vores fantasier forbliver dagdrømmerier [free-floating]. Der er ikke længere bare antydningen af, at de nogensinde kan tage form af noget konkret (op.cit.141-42; min oversættelse, DH).

Hvad betyder dette for den etik, jeg har prøvet at indkredse i denne artikel? Medmindre vi fordrer en kritisk refleksion over vores praksis på alle niveauer af det akademiske arbejde, bliver tænkningen ledt ind i allerede oplyste felter, og dermed risikerer de (og vi) at blive brikker i nogle projekter, der rækker langt ud over vores egne specifikke interesser, både temporalt og rumligt, men også politisk. Det er ikke altid let at sige, hvilke politiske interesser vores forskning bidrager til, og der findes sjældent et entydigt svar. Men hvad der er ganske givet, er, at vi yder en eller anden form for bidrag. Måske kan vi tage Graebers utopiske optimisme til os og udvide problematikken om etik. Den skal ikke bare forstå og navigere sine mangesidige forpligtelser, inklusive en forpligtelse på sandhed. Den bør også være visionær og være et forsøg på at bidrage til bedre, mere præcis viden om det menneskelige vilkår i fortid, nutid og fremtid. Graebers lidt forenkede anarkistiske modstilling kan hjælpe os med at stille spørgsmålet om etikens rolle mere skarpt. På hvilken måde bidrager vores forskning til at opbygge den totale bureaukratisering af verden, og hvilken samtale skal der til for at bruge forskningen til at søge efter de poetiske teknologier, som kan realisere større visioner for menneskeheden? Dette er naturligvis ikke den eneste, ej heller nødvendigvis

den primære, politiske dynamik, vi kan identificere. Bureaukratisering fungerer her blot som en metafor for en dialektik, der gennemsyrrer alle vores felter, alt vores arbejde som forskere: mellem modsatrettede kræfter med vidt forskellige potentialer for begrebers anvendelse.

Men vi kan også stille problemet lidt anderledes op. Er det ikke tilfældet, at al (god) videnskab nødvendigvis er utopisk, forstået som at den beskriver fænomener, der (endnu) ikke har fundet sted? Antropologien nøjes ikke med at beskrive virkeligheden, men sætter den på formel, og dermed giver vi også denne virkelighed en retning, en fortælling, også selv om dette blot er en genfortælling af andres historier. Povinelli (2014) har kaldt antropologien for en filosofisk praksis, fordi den beskæftiger sig praktisk med potentialerne for menneskets vilkår. Vi kunne også kalde det for en utopisk praksis, da vi ekstrapolerer fra det erfarede til det mulige: Hvad kunne dette sige noget om? Hvad kunne det være et tegn på?

I et essay fra 2007 trækker David Graeber faktisk en linje mellem social teori og utopi, som er både historisk og epistemologisk (Graeber 2007). På den ene side er der en sammenhæng mellem etnografisk nysgerrighed og perioder med politisk optimisme både i sociologien og antropologien. På den anden side er der en sammenhæng mellem samfundsmæssige betingelser for politisk imaginær tænkning og den sociale teoris egen villighed til at udforske sociale og politiske åbninger. I en postmoderne tidsalder, der betragter alle former for sociale og politiske alternativer som urealistiske projekter – det er Graeber, der taler her (op.cit.325), men jeg er ikke uenig – bliver den utopiske impuls i socialvidenskaben også dæmpet og affinder sig med sin marginale rolle med hensyn til at bidrage til tænkningens udvikling.

Det, jeg har beskrevet som Etik 3.0, søger at grave dette utopiske potentiale i socialvidenskaben fri. Da Lefebvre skulle skrive sin bog *The Urban Revolution*, stod han over for et lignende problem med en byforskningstradition, der var tilbageskuende og deskriptiv. Hans løsning var at opfinde den postindustrielle by som et imaginært objekt, som han derefter kunne vie sin bog til at studere, også selv om den ikke eksisterede empirisk. Denne vekselvirkende bevægelse frem og tilbage mellem en potentiel fremtid og en allerede beskrevet praksis indkapsler socialvidenskabens epistemologiske engagement og teoretiske potentiale. Jeg har gennem det meste af denne artikel rammesat de etiske udfordringer i det videnskabelige arbejde som rumlige – som positioneringer i specifikke felter og samtider – men hvis vi supplerer med denne temporale position for antropologien i forhold til *fremtider*, muliggør den en forståelse af disciplinens dialektiske svingninger mellem „bureaukratiske“ og „poetiske“ positioner.

Konklusion

Antropologers videnskabelige arbejde er ikke blot omgærdet af en etik i forhold til felten og relationerne til dem, vi arbejder sammen med. Den er samtidig omgærdet af tidsrelevante problematikker, der går forud for rammesætningen af forskningsprojekter. I denne artikel har jeg peget på forskningens uvilkårlige indlejring i interesser, vi har ringe indflydelse på, og som vi kan have svært ved at få øje på. Jeg har appelleret til en etik, der indarbejder en sensitivitet over for disse samfundsstrømninger, og som er bevidst om sit kort- og langsigtede aftryk både i felten og uden for de akademiske mure. Det er derfor en etik, der søger at udforske de potentialer, der ligger i vidensgenerering vedrørende samfundsrelevante emner – men stadigvæk inden for rammerne af det akademiske arbejde.

Dette formål for etikken om også at være „utopisk“ indskriver sig direkte i spørgsmål om, hvem forskningen gavner, og som forsøges favnet i relevansbegrebet. Men hvordan får vi åbnet relevansbegrebet op, så det ikke blot bliver en sidestilling med forskellige aktørers direkte formulerede krav? Jeg har forsøgt at formulere et interessebegreb, der ikke kan reduceres til positioneringer, men som folder sig ind i det videnskabelige arbejde gennem strømninger i tænkningen, blinde felter og en bred samfundshistorie, der ikke er ulig Cecilie Rubows forståelse af „makroetik“ som „særlige etiske forståelsesrammer for den etnografiske interesse“ (Rubow 2009:31). Men hvor Rubows etikbegreb fungerer som en baggrund for antropologiens iscenesættelse, har jeg med Etik 3.0 ønsket at gøre antropologiens arbejde med at åbne sine felter og forskning op til den grundlæggende etiske udfordring. Denne etik indeholder to primære procedurer: dels en epistemologisk begrebsetik, der søger at afdække de historiske betingelser for fremkomsten af de teoretiske perspektiver, gennem hvilken forskningen folder sig ud, og dels en interventionsetik, der prøver at forstå de effekter, som forskellige perspektiver har på videnskabelige produkters brug. For begge gælder, at der foreligger et historisk og bredt arbejde med at udforske de overlappende interesser, som forskningen, inklusive forskeren, er indlejret i, og som ofte rækker ud over forpligtelsens regi.

Det er derfor en etik, der kerer sig om magt – især den skjulte, halvskjulte, uønskede og måske utilsigtede magt til at definere og dermed forandre verdener – og som rækker ud over de etikforståelser, der er dominerende i dansk antropologi. I min udlægning af de forskellige etikpositioner har Etik 1.0 (den epistemologiske dialektik) ikke nogen særegen interesse i magt; den bekymrer sig primært om antropologen som singulært subjekt. Etik 2.0 har i modsætning hertil et rigt sprog om magt, men det er magten i feltsituationen og ikke disciplinens magt til at være vidensgenererende i nationale og globale miljøer, den beskæftiger sig med. Den har også en tendens til at opdele og juridisere magten – du har

denne ret, jeg har denne ret – og derved afpolitiserer og afhistoriserer den. Etik 3.0 er interesseret i teoriens magt og dermed deres mulighedsbetingelser og skal derfor ses i forlængelse af de to første etikforståelser og som supplement til disse. Antropologien har været dygtig til at afsøge felter, der er analytisk interessante, men der er behov for også at engagere sig i en debat om, hvad der er vigtigt uden for den akademiske verden, og i at reflektere yderligere over sammenhænge mellem disse to, ofte adskilte, problematikker. Muligvis vil en bredere samtale mellem de forskellige perspektiver på etik ruste den danske antropologi til nogle af de udfordringer, den står over for som disciplin i en kontekst, hvor vi skal være bedre til at producere „nyttig“ viden.

Noter

1. Målingen af forskningens effekter er knyttet til skift i den offentlige forvaltning fra 1990'erne med større grad af decentralisering og målstyring, indførelsen af universitetsloven fra 2003, hvor universiteterne blev formelt selvejende, men underlagt en eksternt bestyrelse, og så globaliseringsaftalen fra 2006 med oprettelsen af Danmarks Akkrediteringsinstitution til evaluering af uddannelserne. Dannelsesdiskussionen er især formet af uddannelsesminister Søren Pind's ønske om at genindføre filosofikum for at præge de unges forståelse af filosofi, moral og „kulturel bevidsthed“ (Forskerforum 2017).
2. Denne antropologi fokuserer på moral som et etnografisk fokus i empirien (se også Fassin 2012) og har ført til en mindre diskussion af, hvordan antropologien forholder sig til relationen mellem et etnografisk fokus på moralitet og sin egen etik (Caduff 2011).
3. Den feltspecifikke rammesætning handler kort fortalt om en kamp om ungdomsbegrebet blandt forskellige stærke grupperinger i det nepalesiske samfund. Dette havde en indflydelse på min positionering i felten, men har betydet mindre i forhold til formidling og min efterfølgende intellektuelle position.
4. Denne udvikling står ikke alene, men afspejler formodentlig den langsomme nedbrydning af antropologers autoritet i forklaringen af generelle samfundsforandringer siden 1980'ernes repræsentationskrise, også selv om den antropologiske autoritet primært cirkulerede i en intern vidensøkonomi. James Carrier betegner denne af-autorisation af faget som „neoliberal antropologi“ (Carrier 2012), og det har måske gjort os mindre velforberedte til mødet med en politiseret forskningsagenda.
5. For mit eget arbejde med at reflektere kritisk over vold, ungdom og maoisme i Nepal henviser jeg til Hirslund (2018a, 2018b).
6. I Canada bliver alle projekter, som finansieres af den canadiske stat, og som involverer mennesker, underlagt et grundigt review fra et eksternt „etikråd“ baseret på, hvorvidt det opfylder forpligtelser over for „personer“, „velfærd“ og „retfærdighed“ forstået snævert i den specifikke kontekst, hvor undersøgelsen finder sted (Government of Canada 2014). Selv om denne etik fortsat afpolitiserer konflikter, er dens forsøg på at rammesætte forskning som en intervention med samfundsmæssige konsekvenser et vigtigt skridt på vejen til at anerkende det akademiske arbejdes forskellige niveauer af magt.

Litteratur

- Abrams Phillip
1988 [1977] Notes on the Difficulty of Studying the State. *Journal of Historical Sociology* 1(1): 58-89.
- American Anthropological Association
2012 Principles of Professional Responsibility. <http://ethics.americananthro.org/category/statement/>.
- Armbruster, Heidi & Anna Lærke (eds)
2008 Taking Sides. Ethics, Politics, and Fieldwork in Anthropology. New York: Berghahn Books.
- Belfiore, Eleonora
2013 The "Rhetoric of Gloom" v. the Discourse of Impact in the Humanities. Stuck in a Deadlock? In: E. Belfiore & A.R. Upchurch (eds): *Humanities in The Twenty-First Century. Beyond Utility and Markets*. Pp. 17-43. New York: Palgrave Macmillan.
- Blackburn, Robin
1972 Ideology in Social Science. *Readings in Critical Social Theory*. Suffolk, UK: Fontana Press.
- Blyth, Mark
2013 Austerity. The History of a Dangerous Idea. Oxford: Oxford University Press.
- Bourdieu, Pierre
1991 Language and Symbolic Power. Cambridge, UK: Polity Press.
- Caduff, Carlo
2011 Anthropology's Ethics. Moral Positionalism, Cultural Relativism, and Critical Analysis. *Anthropological Theory* 11:465-80.
- Caplan, Pat
2003 Introduction. Anthropology and Ethics. In: P. Caplan (ed.): *The Ethics of Anthropology. Debates and Dilemmas*. Pp. 1-33. London: Routledge.
- Carrier, James G.
2012 Anthropology After the Crisis. Focaal. *Journal of Global and Historical Anthropology* 64:115-28.
- Christiansen, Catrine, Mats Utas & Henrik E. Vigh (eds)
2006 Navigating Youth Generating Adulthood. *Social Becoming in an African Context*. Uppsala: Nordiska Afrika Institutet.
- Collini, Stefan
2017 Speaking of Universities. New York: Verso.
- Crisp, Richard & Ryan Powell
2016 Young People and UK Labour Market Policy. A Critique of "Employability" as a Tool for Understanding Youth Unemployment. *Urban Studies* 54(8):1784-807.
- Daniel, E. Valentine
2004 The Semeiosic Economy of Fear. *Social Research* 71(4):1087-110.
- Das, Veena & Deborah Poole (eds)
2004 Anthropology in the Margins of the State. Oxford: James Currey Publishers.

- Dirks, Nicholas B.
2004 South Asian Studies. Futures Past. In: D.L. Szanton (ed.): The Politics of Knowledge. Area Studies and the Disciplines. Pp. 341-85. Berkeley: University of California Press.
- Durkheim, Émile
1964 [1933] The Division of Labour in Society. London: Collier Macmillan.
- Farmer, Paul
1997 On Suffering and Structural Violence. A View from Below. In: A. Kleinman, V. Das & M. Lock (eds): Social Suffering. Pp. 261-83. Berkeley: University of California.
- Fassin, Didier
2012 Humanitarian Reason. A Moral History of the Present Times. Berkeley: University of California Press.
- Ferguson, James & Akhil Gupta
1997 Discipline and Practice. "The Field" as Site, Method, and Location in Anthropology. In: J. Ferguson & A. Gupta (eds): Anthropological Locations. Boundaries and Grounds of a Field Science. Pp. 1-46. Berkeley: University of California Press.
- Fluehr-Lobban, Carolyn (ed.)
2002 [1991] Ethics and the Profession of Anthropology. Dialogue for Ethically Conscious Practice. Walnut Creek: AltaMira Press.
- Forskerforum
2017 Pind. Dannelse som redskab mod ... <http://www.forskeren.dk/pind-dannelse-som-redskab-mod/>. Hentet 27. marts 2017.
- Fox, Richard G. (ed.)
1991 Recapturing Anthropology. Working in the Present. Santa Fe: SAR Press.
- France, Alan & Steven Roberts
2015 The Problem of Social Generations. A Critique of the New Emerging Orthodoxy in Youth Studies. *Journal of Youth Studies* 18(2):215-30.
- Furedi, Frank
2001 Intellectuelt tomrum. *Forskerforum* 150:20-21.
- Gemmerli, Tobias
2014 Radikalisering. En kamp mellem politik og videnskab. *Udenrigs* 3:4-14.
- Government of Canada
2014 TCPS2. Tri-Council Policy Statement. Ethical Conduct for Research Involving Humans. Ottawa: Canadian Institutes of Health Research.
- Graeber, David
2007 Social Theory as Science and Utopia. Or, Does the Prospect of a General Sociological Theory Still Mean Anything in an Age of Globalization? In: D. Graeber (ed.): Possibilities. Essays on Hierarchy, Rebellion, and Desire. Pp. 313-28. Chico, CA: AK Press.
2016 The Utopia of Rules. On Technology, Stupidity, and the Secret Joys of Bureaucracy. New York: Melville House.

- Hale, Charles R.
2006 Activist Research v. Cultural Critique. Indigenous Land Rights and the Contradictions of Politically Engaged Anthropology. *Cultural Anthropology* 21: 96-120.
- Hansen, Thomas B. & Finn Stepputat (eds)
2001 States of Imagination. Ethnographic Explorations of the Postcolonial State. Durham: Duke University Press.
2005 Sovereign Bodies. Citizens, Migrants, and States in the Postcolonial World. Princeton: Princeton University Press.
- Hastrup, Kirsten
1995 A Passage to Anthropology. Between Experience and Theory. London: Routledge.
- Hastrup, Kirsten (red.)
2009 Mellem mennesker. En grundbog i antropologisk forskningsetik. København: Hans Reitzels Forlag.
- Hastrup, Kirsten & Kirsten Ramløv (red.)
1989 Kulturanalyse. Fortolkningens forløb i antropologien. København: Akademisk Forlag.
- Headland, Thomas N., Kenneth L. Pike & Marvin E. Harris (eds)
1990 Emics and Etics. The Insider/Outsider Debate. London: Sage Publications.
- Hirslund, Dan V.
2018a Utopias of Youth. Politics of Class in Maoist Post-Revolutionary Mobilisation. Identities. *Global Studies in Culture and Power* 25(2):140-57.
2018b [in press] Culture Wars. Post-Revolutionary Mobilization in Nepal. In: S. Jensen & H. Vigh (eds): Sporadically Radical. Ethnographies of Organized Violence and Militant Mobilization. København: Museum Tusulanum Press.
- Jeganathan, Pradeep
2000 A Space for Violence. Anthropology, Politics and the Location of Sinhala Practice of Masculinity. In: P. Chatterjee & P. Jeganathan (eds): Community, Gender and Violence. Pp. 37-65. New York: Columbia University Press.
- Jensen, Martin Kryhl
2011 Radikalisering blandt unge muslimer i Europa. Aarhus: Center for Forskning i Islamisme og Radikaliseringsprocesser (CIR), Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet.
- Jensen, Steffen, Lars Buur & Finn Stepputat (eds)
2007 The Security-Development Nexus. Expressions of Sovereignty and Securitization in Southern Africa. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet.
- Kapferer, Bruce
1997 The Feast of the Sorcerer. Practices of Consciousness and Power. Chicago: University of Chicago Press.
- Katznelson, Noemi, Helene E.D. Jørgensen & Niels Ulrik Sørensen
2015 Hvem er de unge på kanten af det danske samfund? Om hverdagsliv, ungdomskultur og indsatser der gør en positiv forskel. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Kundnani, Arun
2009 Spooked. How Not to Prevent Violent Extremism. London: Institute of Race Relations.

- Lamphere, Louise
2003 The Perils and Prospects for an Engaged Anthropology. A View from The United States. *Social Anthropology* 11:153-68.
- Latour, Bruno
2005 *Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Lefebvre, Henri
1991 *The Production of Space*. Oxford: Blackwell Publishers.
2003 [1970] *The Urban Revolution*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Liep, John & Karen Fog Olwig
1994 *Kulturel kompleksitet. I: J. Liep & K.F. Olwig (red.): Komplekse liv. Kulturel mangfoldighed i Danmark*. Side 1-15. København: Akademisk Forlag.
- Lund, Christian
2006 *Twilight Institutions. An Introduction*. *Development and Change* 37:673-84.
- Mahmood, Cynthia Keppley
2012 *A Hobby No More. Anxieties of Engaged Anthropology at The Heart of Empire*. *Anthropology Today* 28:22-25.
- Mattingly, Cheryl
2012 *Two Virtue Ethics and the Anthropology of Morality*. *Anthropological Theory* 12: 161-84.
- Meskill, Lynn & Peter Pels (eds)
2005 *Embedding Ethics. Shifting Boundaries of the Anthropological Profession*. Oxford: Berg Publishers.
- Nordstrom, Carolyn
1997 *A Different Kind of War Story*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Nordstrom, Carolyn & Antonius C.G.M. Robben (eds)
1995 *Fieldwork under Fire. Contemporary Studies of Violence and Survival*. Berkeley: University of California Press.
- Ortner, Sherry B.
1984 *Theory in Anthropology since the Sixties*. *Comparative Studies in Society and History* 26:126-66.
- Povinelli, Elizabeth A.
2014 *Epilogue. Histories of Victimhood. Assemblage, Transaction, and Figure*. In: S. Jensen & H. Ronsbo (eds): *Histories of Victimhood*. Pp. 257-64. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Riches, David
1986 *The Phenomenon of Violence*. In: D. Riches (ed.): *The Anthropology of Violence*. Pp. 1-27. Oxford: Blackwell Publishers.
- Rodgers, Dennis
2007 *Joining the Gang and Becoming a Broder*. *The Violence of Ethnography in Contemporary Nicaragua*. *Bulletin of Latin American Research* 26:444-61.
- Rose, Leo
2009 *The Himalayan Border States. "Buffers" in Transition*. In: S.K. Mitra (ed.): *Politics of Modern South Asia. Critical Issues in Modern Politics*. Pp. 69-75. London: Routledge.

- Rubow, Cecilie
2009 Makroetiske horisonter. Etnografiske interesser i Polynesien i to århundreder. I: K. Hastrup (red.): *Mellem mennesker. En grundbog i antropologisk forskningsetik*. Side 31-56. København: Hans Reitzels Forlag.
- Said, Edward
1995 [1973] *Orientalism. Western Concepts of the Orient*. London: Penguin Books.
- Sanford, Victoria & Asale Angel-Ajani
2006 *Engaged Observer. Anthropology, Advocacy, and Activism*. New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press.
- Scott, James C.
1998 *Seeing Like a State. How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed*. New Haven: Yale University Press.
- Stanford Encyclopedia of Philosophy
2014 Aristotle's Ethics. www.plato.stanford.edu. Hentet 9. april 2018.
- Stikkens, Kenneth W.
2009 Persons and Power. Max Scheler and Michel Foucault on the Spiritualization of Power. *The Pluralist* 4:51-59.
- Sørensen, Niels Ulrik & Mette Pless (red.)
2015 *Brydninger i ungdomslivet*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Tilly, Charles
1978 *From Mobilization to Revolution*. New York: Random House.
- Trouillot, Michel-Rolph
2003 *Adieu, Culture. A New Duty Arises*. In: M. Trouillot: *Global Transformations. Anthropology and the Modern World*. Pp. 97-116. New York: Palgrave.
- Vigh, Henrik & Steffen Jensen
2018 [in press] Introduction. *Sporadically Radical*. In: S. Jensen & H. Vigh (eds): *Sporadically Radical. Ethnographies of Organised Violence and Militant Mobilization*. Pp. 7-37. Copenhagen: Museum Tusulanum Press.
- Wright, Susan & Jakob Williams Ørberg
2017 *Universities in the Competition State. Lessons from Denmark*. In: S. Wright & C. Shore (eds): *Death of The Public University? Uncertain Futures for Higher Education in the Knowledge Economy*. Pp. 69-88. New York: Berghahn Books.